

Marek A. Rostkowski OMI¹
mrostkowski67@gmail.com
https: 0000-0002-2118-5708
Instytut Teologiczny im. św. J. Bilczewskiego
Lviv, Ukraine

**Przygotowanie i formacja misjonarzy przez
Kongregację de Propaganda Fide – zarys historii²**
Preparation and Formation of Missionaries
by the Congregation de Propaganda Fide
– an Outline of History

Cytowanie: Rostkowski M.A., 2023, *Przygotowanie i formacja misjonarzy przez Kongregację de Propaganda Fide – zarys historii*, Nurt SVD, t. 153, nr 1, s. 57-72.

---

¹Marek A. Rostkowski (1967), kapłan ze Zgromadzenia Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej (OMI); doktor misjologii (2007, Papieski Uniwersytet Gregoriański); dyrektor Papieskiej Biblioteki Misyjnej i Biblioteki Papieskiego Uniwersytetu Urbanianum, Rzym (2000-2016); redaktor „Bibliographia Missionaria” (2000-2016); konsultor w Kongregacji ds. Kanonizacyjnych (2011-2016); wicepostulator procesu beatyfikacyjnego Sługi Bożego Ludwika Wrodarczyka OMI (od 2017); wykładowca misjologii i teologii laikatu w Instytucie Teologicznym im. św. J. Bilczewskiego Archidiecezji Lwowskiej, Lwów (od 2017).

²Najbardziej kompletny opis historii Kongregacji de Propaganda Fide znajdziemy w monumentalnym dziele opracowanym przez J. Metzlera OMI, przygotowanym z okazji 350 rocznicy fundacji. To wielkie dzieło, zainicjowane w 1967 r., nosi tytuł *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum: 350 anni a servizio delle missioni / 350 years in the service of the missions, 1622-1972*, i zostało wydane przez Dom Wydawniczy Herder z Freiburga w latach 1971-1976. Prof. J. Metzler, pełniący w tym czasie funkcję archiwisty w Kongregacji, podjął się zredagowania historii tej misyjnej dykasterii watykańskiej od chwili narodzin aż do połowy XX w. Zaprosił do współpracy grupę międzynarodowych specjalistów z historii Kościoła i historii misji. Dzieło składa się z 3 woluminów w 5 tomach, podzielonych według okresów: vol. 1. 1622-1700, vol. 2. 1700-1815, vol. 3. 1815-1972. Znajdujemy w nim artykuły w 9 językach (włoskim, angielskim, niemieckim, francuskim, hiszpańskim, portugalskim, flamandzkim, polskim i łacińskim). Pomimo podejmowanych prób, niestety nieudanych, lepszego i bardziej uaktualnionego opracowania, można śmiało stwierdzić, że dzieło J. Metzlera pozostaje dotąd najlepszym źródłem poznania historii Kongregacji de Propaganda Fide (SCPF).

Streszczenie

Kongregacja Rozkrzewiania Wiary (*de Propaganda Fide*) od powstania w 1622 r. podejmowała starania mające na celu dobre przygotowanie i formację misjonarzy i kleru na terenach misyjnych. Miało to zapewnić powstanie tam stabilnej struktury duchowieństwa i utworzenie lokalnej hierarchii Kościoła. Kongregacja kładła nacisk na formację w duchu poszanowania rodzimych kultur i dialogu z innymi religiami. Przez wiele lat sprawowała opiekę nad papieskimi kolegiami w całej Europie, kształcącymi przyszłych misjonarzy. W 1627 r. powołała do życia Collegio Urbano, z którego wywodzi się obecny Papieski Uniwersytet Urbanianum, mające kształcić w Rzymie kandydatów do kapłaństwa pochodzących z terenów podległych jej jurysdykcji. Z czasem Uniwersytet stał się główną jednostką akademicką w rozwoju misjologii, z jedyną na świecie Papieską Biblioteką Misyjną. Również w 1627 r. Kongregacja otworzyła wydawnictwo i drukarnię Tipografia Poliglotta, drukującą na użytek misjonarzy katechizmy i przekłady Biblii w wielu językach lokalnych.

Słowa kluczowe: Kongregacja Rozkrzewiana Wiary *de Propaganda Fide*, formacja misjonarzy, Collegio Urbano *de Propaganda Fide*, Pontificia Università Urbaniana, Tipografia Poliglotta *de Propaganda Fide*.

Abstract

The Congregation for the Propagation of the Faith (*de Propaganda Fide*), from its foundation in 1622 made efforts to prepare and form missionaries as well as clergy in mission areas. This was to ensure the emergence of a stable structure of the clergy and the creation of a local Church hierarchy. It emphasized formation in the spirit of respect for native cultures and dialogue with other religions. For many years it took care of papal colleges throughout Europe educating future missionaries. In 1627 it founded the Collegio Urbano from which the present Pontifical University Urbanianum originated, to educate candidates for the priesthood in Rome from the territories under its jurisdiction. Over time the university became a leading academic unit in the development of missiology with the only Pontifical Mission Library in the world. Also in 1627 the Congregation opened a publishing house and printing house *Tipografia Poliglotta* which printed catechisms and Bible translations for the missionaries in many local languages.

Keywords: Congregation for the Propagation of the Faith *de Propaganda Fide*, formation of missionaries, Collegio Urbano *de Propaganda Fide*, Pontificia Università Urbaniana, Tipografia Poliglotta *de Propaganda Fide*.

Wstęp

W wyniku wielkich odkryć geograficznych w XV i XVI w. ekspansja kolonialna stała się dla władców Hiszpanii i Portugalii synonimem ewangelizacji podbitych narodów. Na początku XVII w. widać było wyraźnie, że na terenach misyjnych duch ewangelizacyjny wyraźnie osłabł w wyniku rywalizacji zakonów tam pracujących, braku formacji kleru lokalnego i słabego dostosowania metod ewangelizacyjnych do miejscowych warunków. Karmelita Tomasz od Jezusa opublikował w 1613 r. pracę *De procuranda Salute Omnium Gentium*, najważniejsze dzieło teoretyczno-misyjne XVII w., w którym postuluje utworzenie w Rzymie centrum misyjnego (Chiocchetta, 1971, s. 3-15; Seumois, 1976, s. 451-452). Pod jego wpływem dominikanin Tomasz Campanella napisał traktat *Quod Reminiscentur*, apelując do kolejnych papieży (Pawła V, Grzegorza XV i Urbana VIII) o utworzenie kolegiów misjonarskich i centrum koordynacji misyjnej w Rzymie (Metzler, 1971b, s. 44-77).

Powołanie do życia Kongregacji de Propaganda Fide było z pewnością kamieniem milowym w historii rozszerzania się chrześcijaństwa (Metzler, 1971a, s. 23-37). Nowa dykasteria miała za zadanie promowanie, koordynowanie i prowadzenie aktywności misyjnej na całym świecie. Program działania Kongregacji, wyznaczony przez jej fundatora, papieża Grzegorza XV, można streścić w następujących punktach: 1. Przekształcenie misji z fenomenu o charakterze kolonialnym w ruch czysto kościelny i duchowy; 2. Uwolnienie misjonarzy od jakiegokolwiek zaangażowania w działalność polityczną; 3. Wspieranie formacji kleru lokalnego i tworzenie hierarchii lokalnej; 4. Szacunek dla kultury i zwyczajów miejscowych, bez nacisku na przyjęcie cywilizacji europejskiej (Metzler, 1971c, s. 80-111)³. Oprócz wymiaru misyjnego Kongregacja miała za zadanie zająć się dialogiem z Kościołami prawosławnymi i protestanckimi w celu przywrócenia utraconej jedności chrześcijaństwa oraz otoczyć opieką katolików żyjących w diasporze na podległych im terenach. Aby osiągnąć wszystkie te cele, od samego początku istnienia dykasteria położyła duży nacisk na odpowiednią formację kleru. Wielkim orędownikiem kształcenia kleru lokalnego i tworzenia lokalnej hierarchii był pierwszy sekretarz Świętej Kongregacji de Propaganda Fide, Francesco Ingoli

³Tekst Konstytucji apostolskiej *Inscrutabili divinae providentiae arcano* znajdziemy w: SCPF, vol. III/2 (1815-1972), 1976, „Appendice III: documenti”, s. 662-664.

(Metzler, 1971e, s. 197-243, Metzler, 1971d s. 165-185). W oparciu o jego liczne pisma i instrukcje powstałe w pierwszych latach istnienia Kongregacji, w 1659 r. ujrzała światło dzienne prawdziwa *Carta Magna* tej dykasterii, *Instrukcja dla wikariuszy apostolskich w Indochinach*⁴. Wśród najważniejszych wskazówek i zaleceń na czołowym miejscu znajduje się nakaz „właściwej” formacji duchowej i intelektualnej misjonarzy, formacja lokalnego duchowieństwa i dostosowanie się do miejscowych kultur oraz zwyczajów. W efekcie powstają szkoły na terenach misyjnych, które mają na celu przygotowanie przyszłych katechistów i duszpasterzy.

Jednym z największych problemów, z jakim musiała się borykać nowo powstała Kongregacja, był brak kleru wywodzącego się spośród autochtonów. Panowało ogólne przeświadczenie, że mieszkańcy Indii Wschodnich i ci, pochodzący z Indii Zachodnich⁵, czyli mieszkańcy wysp leżących między Morzem Karaibskim a Oceanem Atlantyckim, którzy jako pierwsi zostali poddani ewangelizacji na kontynencie amerykańskim, są „niezdolni” do przyjęcia sakramentu kapłaństwa. Kongregacja podkreślała we współczesnych dokumentach, że Indianie nie są mniej ludźmi niż Europejczycy (*Discorso del Segretario Ingoli*, 1976, s. 677-678)⁶. Poza tym kapłani pochodzący z Europy nie będą mogli sami głosić Ewangelii, gdyż jest ich zbyt mało i nie potrafią zakorzenić Dobrej Nowiny w obcej im kulturze. Tylko kapłan wywodzący się ze swojego narodu zna i rozumie dogłębnie kulturę i język swego ludu. Dodatkowym argumentem jest to, że w momencie prześladowania Kościoła przedstawiciel kleru lokalnego może łatwiej niż obcokrajowiec ukryć się i przetrwać bez narażania się na wydalenie z kraju czy śmierć. Dzięki temu nie ryzykuje się, że wraz z wydaleniem obcych kapłanów, zniszczeniu ulegną również wspólnoty Kościoła już istniejące. Ostatnim argumentem, wcale nie mniej ważnym, było odwołanie się do starożytnej tradycji Kościoła, według której święcenie kapłanów i mianowanie czy wybór biskupów wywodzących się spośród ludów lokalnych było czymś naturalnym i logicznym (Müller, 1971, s. 538-557).

⁴Tekst *Instrukcji* znajdziemy w: SCPF, vol. III/2 (1815-1972), s. 696-704.

⁵Nazwa wywodzi się z końca XV wieku, z okresu wypraw odkrywców Nowego Świata i wynika z błędnego przekonania Krzysztofa Kolumba, że płynąc na zachód udało mu się dotrzeć do Indii. Pierwotnie używano jej w odniesieniu do całej Ameryki.

⁶Inny ważny dokument to: *Compendio della scrittura particolare del Padre Pietro Nieto, Agostiniano, circa l'ordinatione degli Indiani con altre ragioni cavati da altre relazioni*, w: SCPF, vol. III/2 (1815-1972), s. 678-679.

Ingoli wspierał przygotowanie właściwej literatury teologicznej, podręczników i przekładów Pisma św. na języki lokalne (Ingoli, 1976, s. 693-694). Temu celowi miała służyć drukarnia, Tipografia Poliglotta, która została powołana do życia krótko po powstaniu Kongregacji, w 1627 r. (Henkel, 1971, s. 335-349). Pierwszym opublikowanym dziełem było greckie tłumaczenie dzieła z 1588 r. dominikanina Luigi da Granada *Guía de pecadores*. Bardzo szybko zaczęła drukować w wielu językach lokalnych katechizmy i przekłady części Biblii, podręczniki do gramatyki, prawa kanonicznego, duchowości i apologetyki na użytek misjonarzy. Kontrolowany apostołat słowa drukowanego zakładał zakaz publikacji przeznaczonych na tereny misyjne bez autoryzacji i pozwolenia Kongregacji de Propaganda Fide. Wydawnictwo to było na usługach Kościoła misyjnego, specjalizując się w drukowaniu w językach oryginalnych przy użyciu czcionek alfabetów lokalnych (chiński, japoński, arabski etc.). W ubiegłym stuleciu Poliglotta została połączona razem z Tipografia della Camera Apostolica, dając początek działającej do dziś dnia Tipografia Vaticana.

Stosunek Kongregacji do Islamu (Andollu 1971, s. 707-731), który był uważany przez współczesnych hierarchów za sektę i herezję, musiał być wolny od spojrzenia politycznego i militarne reprezentowanego przez władców Europy, widzących w nim zagrożenie dla europejskiej cywilizacji. Propaganda Fide kładła nacisk na przygotowanie misjonarzy, którzy mogliby pracować na terenach opanowanych przez islam. W tym celu zostały powołane do życia kolegia misyjne lub studia języka arabskiego w Rzymie (Andollu, 1973, s. 535-552). Idea powstania tego rodzaju instytucji sięga roku 1250, kiedy św. Rajmund de Peñafort ufundował takie studium w Tunisie, ale dopiero dzięki inicjatywie Kongregacji powstają Kolegium San Pietro in Montorio dla franciszkanów i Santa Marii della Vittoria (następnie św. Pankracego) dla karmelitów. Jednocześnie Kongregacja utworzyła sekcję języka arabskiego w Tipografia Poliglotta, aby publikować podręczniki gramatyki, leksykony i słowniki tego języka, potrzebne w Kolegiach, jak również książki przedstawiające doktrynę chrześcijańską i polemikę antymuzułmańską (Andollu, 1971, s. 726-728). Do najważniejszych osiągnięć należy zaliczyć publikację w 1671 r. *Biblia sacra arabica*, po prawie 50 latach przygotowań obejmujących nie tylko tłumaczenie Wulgaty na język arabski, ale również przygotowanie czcionek w alfabecie arabskim (Metzler, 1971f, s. 282-285).

Od samego początku istnienia Kongregacji jej członkowie postulowali konieczność powołania do życia centrum formacji misjonarzy pod bezpośrednim nadzorem papieża, niezależnego od zarządzania przez zakony czy jakiegokolwiek siły polityczne. Na VI Kongregacji Generalnej 25 kwietnia 1622 r. zebrani kardynałowie powołali Kongregację Specjalną ds. Seminariów i Kolegiów w Rzymie, obejmującą Kolegia: Germanico-Ungarico, Inglese, Scozzese, Greco i Maronita. Podobnie kolegia w Wiedniu, Ołomuńcu, Wilnie, Dilingen, Braunsbergu, Fuldzie i Douai, finansowane przez Stolicę Apostolską i prowadzone przez jezuitów, przeszły pod jurysdykcję Kongregacji Rozkrzewiania Wiary. Alumni z Kolegium Angielskiego w Rzymie składali przyrzeczenie powrotu do ojczyzny i zakazu przejścia do jakiegokolwiek zakonu (Wiltgen, 1971, s. 483-505).

W relacji do Nowego Świata Kongregacja była w opozycji do systemu i programu patronatu królewskiego. Przeciwwstawiała się kategorycznie teorii, jakoby król Hiszpanii był wikariuszem lub delegatem papieża w administracji duchowej w dominiach zamorskich. Dlatego świadomie wysyłała do Ameryki hiszpańskojęzyczne misjonarzy nie pochodzących z Hiszpanii, popierała biskupów lokalnych, przeciwstawiając się zakonom (Moya, 1971, s. 439-464), wspierała edukację młodzieży, uzyskując autoryzację papieską na otwieranie lokalnych kolegiów i zachęcała do formacji kleru lokalnego⁷.

Przez cały XVIII wiek Kongregacja Rozkrzewiania Wiary sprawowała kontrolę nad Papieskimi Kolegiami w całej Europie (Wiltgen, 1973, s. 236-247). Często musiała borykać się z problemami finansowymi, co powodowało zredukowanie liczby alumnów, którzy pochodzili z terenów podległych jurysdykcji Kongregacji. Benedykt XIV próbował zreformować ten system formacji przyszłych misjonarzy, ale próby okazały się mało skuteczne. W 1741 r. wstrzymał wszelkie dofinansowania do kolegiów i zarządził wizytację każdej instytucji przez wyznaczonych legatów. Niektóre kolegia wyraziły wolę kontynuowania formacji alumnów pochodzących z terenów podległych jurysdykcji Kongregacji Rozkrzewiania Wiary w zamian za dofinansowanie ich działalności przez Stolicę Apostolską. Inne wybrały drogę usunięcia studentów z terenów misyjnych. Na kryzys dodatkowo nałożyła się likwidacja zakonu jezuitów w 1773 r., którzy stanowili większość formatorów w kolegiach (Lopetegui, 1973,

⁷O stosunku Kongregacji do systemu patronatu królewskiego zob. Ting Pong Lee I., *La actitud de la Sagrada Congregación frente al. Regio Patronato*, w: SCPE, vol. I/1 (1622-1700), 1971, s. 353-438.

s. 153-179). Z czasem, coraz bardziej zaczęła wzrastać rola diecezjalnych seminariów duchownych.

Po powrocie Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z wygnania w okresie napoleońskim do Rzymu największym wyzwaniem, przed jakim stanęła, była troska o ratowanie misji poprzez wzrost liczby misjonarzy. Sekretarz Kongregacji Domenico Coppola opracował *Pro Memoria* (Metzler, 1973, s. 268-282), w którym zalecał jak najlepsze uformowanie licznego kleru lokalnego, ponieważ tylko rodzimi kapłani mogą skutecznie zaszczerpić wiarę katolicką wśród pobratymców. Głównym zaś zadaniem kleru pochodzącego z Europy powinno być zakładanie i prowadzenie kolegiów na terenach misyjnych. Ewangelizacja narodów powinna przejść w ręce kleru lokalnego, natomiast misjonarze-profesorowie powinni być gruntownie do tego przygotowani zarówno pod względem naukowym i ascetycznym, jak i misjologicznym, w instytucjach akademickich na terenie Państwa Kościelnego, jak również w innych państwach chrześcijańskich. Wszyscy wierni winni troszczyć się o utrzymanie tych instytucji. Pewne dofinansowanie można będzie również pozyskać ze sprzedaży nieużywanych klasztorów na terenach podległych papieżowi. Podobnie na misjach wierni powinni troszczyć się o zapewnienie utrzymania ich seminariom. Nauczanie powinno być zaadaptowane do potrzeb Kościołów lokalnych. Kolegium Urbanum, zdaniem Coppoli, powinno zostać zlikwidowane, ponieważ łatwiej i mniej kosztownie jest formować kler bezpośrednio na terenach misyjnych. Przyjeżdżając do Rzymu, młodzi klerycy nabierają złych nawyków, przyzwyczajają się do wygodnego życia i nabywają awersji do Stolicy Apostolskiej i kleru rzymskiego. Aby promować aktywność misyjną w Chinach, należy wprowadzić do liturgii język rodzimy. Te rewolucyjne propozycje, szczególnie likwidacja Kolegium de Propaganda Fide, przerażyły członków Kongregacji i przez wiele lat pozostały wyłącznie w sferze projektów (Metzler, 1973, s. 281).

Osobnym rozdziałem jest historia rzymskiego ośrodka kształcenia i formacji kleru pochodzącego z terenów podległych jurysdykcji Kongregacji Rozkrzewiania Wiary. Hiszpański duchowny, Gian Battista Vives, jeden z pierwszych członków Kongregacji de Propaganda Fide, 1 czerwca 1626 r. ofiarował posiadany pałac przy placu Trinità dei Monti (aktualnie Piazza di Spagna) jako siedzibę dla seminarium misyjnego (Antonazzi, 1971, s. 307-310). Donacja została aprobowana przez papieża Urbana VIII w dniu 1 sierpnia 1627 r., kiedy to bullą *Immortalis Dei Filius* erygował Papieskie Kolegium pod wezwaniem św. Apostołów Piotra i Pawła, dając własne imię

„Urbanum”, oraz Papieskie Ateneum de Propaganda Fide z dwoma fakultetami (Filozofii i Teologii) i prawem do nadawania tytułów naukowych równych Kolegiom Angielskiemu, Niemieckiemu i Greckiemu oraz Arcyginasio Romano, późniejszemu rzymskiemu Uniwersytetowi La Sapienza⁸. Kolegium było przeznaczone dla formacji kleryków diecezjalnych, desygnowanych do głoszenia Ewangelii i obrony wiary katolickiej na całym świecie, aż do ofiary z własnego życia włącznie (Jezernik, 1971, s. 465-482)⁹.

Nowo powstałe Kolegium zostało obdarzone przywilejami niezależności od władz miasta Rzymu. Pierwotnie miało tam się kształcić 12 alumnów, chociaż uposażenie wystarczało zaledwie dla 10. Od samego początku siedziba Kolegium mieściła się w nowym budynku wzniesionym według projektu Berniniego, rozbudowanym w późniejszych latach przez Francesco Borrominiego (Antonazzi, 1971, s. 311-333)¹⁰. Pierwszym poświadczonym przez dokumenty doktorem filozofii i teologii był Guido Roald, Bretończyk, który obronił się w 1642 r. (S.C. Collegio Urbano dall'Istituzione fino al 1677 [1], f. 126; Jezernik, 1971, s. 475).

W 1638 r. papież Urban VIII udzielił przywileju, który polegał na tym, aby alumni mogli przystępować do święceń kapłańskich już po trzech latach pobytu w Kolegium, bez konieczności posiadania zgody własnych biskupów, ze specjalnym przeznaczeniem dla misji. Zarząd Kolegium, poza małymi wyjątkami, zawsze pozostawał w rękach kleru diecezjalnego. Mając ograniczoną liczbę miejsc, Kongregacja przyjmowała kandydatów według klucza geograficznego. Miejsca mieli zarezerwowane alumni pochodzący z Abisynii, z Indii Wschodnich, z Albanii, Irlandii, Ormianie z Polski, Rosji i Kaukazu (S.C. Collegio Urbano 1728-1733 [5] f.521; Acta 1729 [99] f.99v-104). Oprócz pochodzenia z określonych terenów kandydaci musieli odznaczać się dobrym zdrowiem, właściwym wychowaniem i poziomem kultury osobistej i wiekiem pomiędzy 14 a 18 lat (S.C. Collegio Urbano dall'Istituzione fino al 1677 [1] f. 213). W 1660 r. pochodzenie kandydatów zawężono do krajów, gdzie „niewierni lub heretycy stanowili większość i brakowało kapłanów” (Acta 1660 (29) f. 260). Na początku XVIII w.

⁸Wszystkie wspomniane akty prawne można znaleźć w *Bullarium S. Congregazione de Propaganda Fide I* lub w *Ius pontifici I*.

⁹Historia Collegio Urbano została dokładnie opisana w publikacji z 1956 r. autorstwa ówczesnego archiwisty Archiwum Historycznego Kongregacji, prof. Nicolii Kowalsky'ego OMI, *Pontificio Collegio Urbano de Propaganda Fide*.

¹⁰Artykuł zawiera szczegółowe informacje dotyczące budowy Pałacu Kongregacji przez Berniniego i późniejszej rozbudowy przez Borrominiego.

na 66 alumnów tylko dwaj pochodzili z terenów autentycznie misyjnych: z Indii i Chin. Pozostali rekrutowali się z Bliskiego Wschodu i europejskich krajów Reformacji (*S.C. Collegio Urbano 1728-1733* [5] f. 52-57).

Przez pierwsze 20 lat istnienia Kolegium nie była uregulowana sytuacja kościoła pw. Trzech Króli, stanowiącego część integralną pałacu przy Placu Hiszpańskim (Antonazzi, 1971, s. 311-313). Problem pojawił się w 1647 r., kiedy zmarł jeden z alumnów Kolegium. Papież Innocenty X w 1647 r. udzielił praw parafii personalnej wszystkim zamieszkującym mury Kolegium. Dopiero Klemens XI w 1708 r. udzielił Kolegium przywileju pełnych praw parafii łącznie z prawem nominacji proboszcza przez kardynała prefekta Kongregacji. Stąd też w 1727 r. kard. Petra konsekrował kościół seminaryjny pod wezwaniem „Dziewięćka Jezus adorowanego przez Trzech Króli”.

Klemens XVI dwa tygodnie przed rozwiązaniem zakonu jezuitów (31.07.1773) udzielił Collegio Urbano przywileju, który dotąd był zarezerwowany dla Kolegium Rzymskiego tegoż zakonu. Przywilej polegał mianowicie na tym, aby w dzień uroczystości Zesłania Ducha Świętego jeden z alumnów recytował przed papieżem mowę pochwalną na cześć Trzeciej Osoby Trójcy Przenajświętszej (*S.C. Collegio Urbano 1771-1775* [9] f. 229). Oprócz tego, alumni Kolegium de Propaganda Fide posiadali przywilej niesienia baldachimu na części procesji Bożego Ciała i podczas beatyfikacji lub kanonizacji (Jezernik, 1973, s. 283-298)¹¹.

Opieka duchowa nad alumnami była przez długie lata powierzona kapłanom ze Zgromadzenia Księża Misjonarzy, czyli lazarystów. Stało się to po podpisaniu umowy z założycielem lazarystów, św. Wincentym a Paolo. W XIX w. Kolegium miało szczęście mieć wśród konfesorów kolejnego późniejszego świętego, Wincentego Pallottiego, założyciela Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego, który przez sześć lat sprawował opiekę duchową nad alumnami (*Lettere e Decreti della S. Congregazione di Propaganda Fide e Biglietti di Mons. Segretario 1835* [336] f. 731).

Wcześniej, w latach 1657-1669, profesorem teologii był Olivier Plunkett, który został mianowany arcybiskupem Armagh i Prymasem Irlandii. Pod sfabrykowanym przez Tytusa Oatesa zarzutem spisku przeciw monarchii brytyjskiej został skazany, a następnie stracony przez powieszenie i poćwiartowanie 11 lipca 1681 r. w Londynie

¹¹ Zob. także *Prospectus Collegii Urbani S. Congregationis de Propaganda Fide nec non eiusdem alumnorum ad scientias et ad apostolicam vitam institutionis*, 1976, w: SCPF, vol. III/2 (1815-1972), s. 729-731.

(Hanly, 1972, s. 178-187). 23 maja 1920 roku został beatyfikowany przez papieża Benedykta XV, a 12 października 1975 roku kanonizowany przez papieża Pawła VI. Jest uważany za jednego z patronów Kolegium Urbanum.

Biblioteka Kolegium stała się zaczątkiem obecnej Biblioteki Papieskiego Uniwersytetu Urbanianum. Książki ofiarowane Kongregacji Rozkrzewiania Wiary przez Kolegium Gregorianum Ojców Jezuitów w 1643 r. dały początek jednej z najważniejszych bibliotek w Rzymie (Acta 1642-1643 [15] f. 256). Po 24 latach, w 1667 r. papież Klemens IX wydał breve *Conservationi et mantentioni librorum bibliothecae Collegii de Propaganda Fide*, w którym zabraniał pod karą ekskomuniki kradzieży ksiąg ze zbiorów biblioteki Kolegium. Tylko kardynał Prefekt i sekretarz Kongregacji oraz rektor Kolegium mieli prawo wyniesienia książek poza bibliotekę (Metzler, 1971f, s. 297-300). Pierwsze indeksy posiadanych ksiąg wyszły spod pióra eksalumnów Kolegium, którzy zostawali po 2-3 lata po zakończeniu formacji, aby kontynuować katalogowanie. Największe straty biblioteka poniosła, podobnie jak i całe Kolegium, w okresie republiki rzymskiej i okupacji francuskiej Wiecznego Miasta. Poważnym ciosem dla zbiorów biblioteki *Collegio Urbano* było wkroczenie wojsk francuskich w 1798 r. i zajęcie Pałacu Kongregacji. Wiele z posiadanych inkunabułów i innych starodruków zniknęło bezpowrotnie, a kolekcja wydawnictw w językach orientalnych, podobnie jak archiwum Kongregacji, zostały przeznaczone na makulaturę. Na szczęście nie doszło do realizacji tego projektu, ale część zbiorów bibliotecznych i całe archiwum zostały przewiezione do Francji. Po upadku Napoleona w 1815 r. przystąpiono energicznie do poszukiwań i starań o rewindykację zagarniętych dóbr. Okazało się, że część z nich zginęła bezpowrotnie zniszczona w czasie działań wojennych, a część została rozproszona po Europie. 74 skrzynie, zagarnięte przez żołnierzy austriackich, powróciły dopiero po ponad 100 latach.

Po powrocie papieża z wygnania do Rzymu również studenci Kolegium de Propaganda Fide wrócili do siedziby przy Piazza di Spagna. Wraz z upadkiem potęgi kolonialnej Hiszpanii i Portugalii, ograniczony został również wpływ patronatu królewskiego, a co za tym idzie, również wpływ zakonów wcześniej związanych z polityką tych państw. Przez ponad 200 lat wiele terenów misyjnych było zamkniętych dla misjonarzy wysyłanych przez Kongregację Rozkrzewiania Wiary. Sytuacja zmieniła się nieco za pontyfikatu Grzegorza XVI. Wraz ze wzrostem terenów podległych jurysdykcji rzymskiej dykasterii wzrastała też liczba alumnów Kolegium Urbanum pochodzących

z krajów misyjnych¹². Jednak trzeba było czekać kolejne 100 lat, aby mury Kolegium wypełniły się młodzieżą pochodzącą z Chin, Indii i terenów Afryki (Jezernik, 1975, s. 99-122). W czasie kadencji rektorskiej słynnego jezuita P. Bresciani, do Kolegium zostaje przyjęty jeden z najsłynniejszych alumnów, Henry Newman. W Kolegium przygotował się przez rok do święceń kapłańskich, które przyjął w kościele seminaryjnym w 1847 r. (Jezernik, 1975, s. 105-108).

Grzegorz XVI, pełniący wcześniej funkcję prefekta Kongregacji Rozkrzewiana Wiary, przekazał na użytek Kolegium swoją słynną, wielojęzyczną prywatną bibliotekę. Wraz z kolekcjami kardynałów Stefano Borgia, Lorezo Caleppi i Michele di Pietro, biblioteka Collegio Urbano odzyskuje dawny splendor (Chiocchetta, 1975, s. 18-19).

Z czasem siedziba Kolegium przy Piazza di Spagna stawała się coraz bardziej niewystarczająca dla rosnącej liczby alumnów. Poza tym centrum miasta z jego coraz bardziej chaotycznym ruchem ulicznym utrudniało prowadzenie instytucji wymagającej ciszy i skupienia. Dlatego w 1926 r. skorzystano z okazji, aby przenieść siedzibę Kolegium i Ateneum do nowej siedziby, wybudowanej specjalnie w tym celu na zboczach wzgórza Gianicolo (Merlino, 1975, s. 88-92). W 1931 r. legat papieski, kard. Eugenio Pacelli, późniejszy papież Pius XII, miał dokonać błogosławieństwa nowej siedziby, jednak ku zaskoczeniu wszystkich, dokonał tego osobiście Ojciec święty Pius XI, który w nowej Auli Papieskiego Ateneum Urbanianum wygłosił przemówienie do studentów (Scalzotto, 1976, s. 269-270).

W XX wieku dojrzały warunki akademickie do podniesienia Ateneum Urbanianum de Propaganda Fide do rangi Uniwersytetu. Najpierw jednak w 1928 r. doszło do rozdzielenia zarządu Kolegium i Ateneum, wcześniej mających jednego rektora (Jezernik, 1975, s. 114-115). 1 października 1962 r., na kilka dni przed rozpoczęciem Soboru Watykańskiego II, Jan XXIII podpisał motu proprio *Fidei Propagandae* podnoszący Ateneum Kongregacji Rozkrzewiania Wiary do rangi Uniwersytetu (Scalzotto, 1976, s. 287-288).

Z listu apostolskiego *Maximum illud* Benedykta XV (30 listopada 1919) pochodzi zobowiązanie do aktywizowania nauczania dyscyplin służących do promowania świadomości misyjnej Kościoła w każdym Kościele partykularnym oraz do badania kultur narodów i związanych z tym procesów inkulturacji Ewangelii (Scalzotto, 1976, s. 253-261; Seumois, 1976, s. 457-458). W tym kontekście powstała

¹²W latach 1819-1834 z Kolegium wyruszyło na misyjne szlaki 55 kapłanów (cyt. za: S.C. *Collegio Urbano 1831-1835* [1], f. 568-572v).

pierwsza katedra misjologii, powołana do życia decyzją Piusa XI w konstytucji apostolskiej *Deus scientiarum Dominus* (24 maja 1931 r.). Dwa lata później działalność nowej katedry została zdefiniowana na nowo wraz z erekcją 1 września 1933 r. Papieskiego Instytutu Nauk Misyjnych (Pontificium Institutum Missionale Scientificum), który otrzymał prawo do nadawania stopni naukowych licencjata i doktora w dyscyplinach misjologicznych i prawniczych (Seumois, 1976, s. 459). 25 lipca 1986 r. z Instytutu zostały wydzielone dwa wydziały: Misjologii i Prawa Kanonicznego. Wcześniej, od 1970 r. w ramach Sekcji Misjologicznej, powstał Instytut Katechezy Misyjnej oraz Duchowości Misyjnej *Redemptoris Missio*, erygowany przez Kongregację Wychowania Katolickiego, która zatwierdziła program i statut w 1999 roku.

Jako instytucja akademicka o charakterze misyjnym i międzykulturowym, Papieski Uniwersytet Urbanianum zobowiązał się do promowania i wspierania instytutów seminaryjnych i ośrodków badawczych obecnych w na terenach tzw. „młodych Kościołów”. Obecnie istnieje 107 instytutów afiliowanych i agregowanych, zależnych w wymiarze akademickim od Wydziałów Filozofii, Teologii, Misjologii i Prawa Kanonicznego, aktywnie działających przede wszystkim w Afryce, Azji, obu Amerykach i Oceanii. Jest to szczególna i owocna „sieć” międzykontynentalnego formowania misyjnego dla dobra nauczycieli i studentów, a także okazja dla Uniwersytetu, aby kontynuować nieustanną odnowę poprzez aktualizację celów i treści dyscyplinarnych.

Od 1941 r. na Urbanianie działa Sekcja Językowa, którą stopniowo wzbogacano o nauczanie języków orientalnych, klasycznych i nowożytnych (Seumois, 1976, s. 460). W 1975 r. został powołany Ośrodek Studiów Chińskich.

W 1979 r. Biblioteka Papieskiego Uniwersytetu Urbaniana połączyła dwie niezależne dotychczas instytucje: dawną Bibliotekę Collegio Urbano, zwana Biblioteką Uniwersytecką, przeniesioną wraz z Kolegium w 1926 r. na Gianicolo, oraz Papieską Bibliotekę Misyjną, znajdującą się w siedzibie Kongregacji przy Piazza di Spagna.

Powstanie Papieskiej Biblioteki Misyjnej związane jest z Jubileuszem Roku Świętego 1925, kiedy to została w Rzymie zorganizowana wielka Wystawa Misyjna. Papież Pius XI szczególny nacisk położył na zgromadzenie i przygotowanie ekspozycji książek o tematyce misyjnej (Scalotto, 1976, s. 265-266). W odpowiedzi na apel napłynęło do Rzymu ponad 30 000 woluminów z całego świata. Przedstawiały one wielką wartość naukową, bowiem po raz pierwszy wiele

z nich znalazło się w Europie i mogło posłużyć jako źródło do badań w dziedzinach historii, teologii, geografii, etnografii, etnologii, socjologii etc. Papież Pius XI osobiście nadzorował prace przygotowawcze do wystawy książek. Wielokrotnie przekazywał książki otrzymane w prezencie, aby w ten sposób wzbogacić księgozbiór.

Po zakończeniu Roku Świętego papież przedstawił projekt założenia stałej Biblioteki Misyjnej, która mogłaby służyć badaniom naukowym. Zgromadzono księgozbiór, nieustannie powiększany i ubogaczony, który stanowi jedyną tego rodzaju kolekcję na świecie. Cechą szczególną jest bogactwo publikacji pochodzących bezpośrednio z terenów misyjnych, dzieł autorów chrześcijańskich drukowanych w językach lokalnych i książek autorstwa samych misjonarzy, stanowiących niezastąpione źródło do badań nad historią i kulturą narodów nieeuropejskich¹³.

Aktualnie, obok seminarzystów wybranych i oddelegowanych przez biskupów do kontynuowania formacji seminaryjnej w Kolegium Urbanum, w Rzymie na licznych uczelniach teologicznych studiują prezbiterzy pochodzący z terenów podległych jurysdykcji Kongregacji Ewangelizacji Narodów. Rezydują w dwóch Kolegiach będących własnością i pod zarządem Kongregacji: w Pontificio Collegio di S. Pietro Apostolo i Pontificio Collegio di S. Paolo Apostolo (Merlino, 1975, s. 92-96). Zdecydowana większość studentów teologii z terenów misyjnych zdobywa obecnie formację w seminariach i na uczelniach w swoich krajach.

Po 400 latach działalności, Kongregacja Ewangelizacji Narodów kończy swoją działalność wchodząc w skład nowej Dykasterii ds. Ewangelizacji jako Sekcja ds. Pierwszej Ewangelizacji i Nowych Kościołów Partykularnych. Artykuł 53 Konstytucji Apostolskiej *Praedicate Evangelium* Ojca Świętego Franciszka o Kurii Rzymskiej i jej służbie Kościołowi w świecie z 19 marca 2022 r. stanowi: „Dykasteria służy dziełu ewangelizacji, aby Chrystus, Światłość narodów, był znany i by dawano o Nim świadectwo w słowach i czynach oraz aby budowane było Jego Ciało mistyczne, którym jest Kościół. Dykasteria jest właściwa w podstawowych sprawach ewangelizacji w świecie oraz w zakresie ustanawiania, towarzyszenia i wspierania nowych Kościołów partykularnych”. W kolejnych artykułach dokument podaje specyficzne zadania Sekcji, która „wspiera głoszenie Ewangelii

¹³ Wystarczy podać pewne dane statystyczne: liczba publikacji w językach nieeuropejskich to 25 000 vol. w 530 językach, w tym w 270 afrykańskich; prawie 5000 woluminów w języku chińskim; 3000 w języku japońskim; bogata kolekcja starodruków z krajów Bliskiego i Środkowego Wschodu.

i pogłębianie życia wiary na terenach pierwszej ewangelizacji i zajmuje się wszystkim, co dotyczy zarówno erygowania i dokonywania zmian w jednostkach kościelnych, jak również zapewnienia realizowanie innych zadań” (art. 61). I podobnie jak przed 400 laty, tak i obecnie ma współpracować „z biskupami, konferencjami biskupów, instytutami życia konsekrowanego i stowarzyszeniami życia apostołskiego we wzbudzaniu powołań misyjnych duchownych, członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego oraz osób świeckich, a także w formacji duchowieństwa i katechetów na terytoriach podległych dykasterii” (art.63).

Skrót

SCPF Metzler J. (ed.), 1971-1976, *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum: 350 anni a servizio delle missioni / 350 years in the service of the missions, 1622-1972*, Herder, Rom, vol. I/1 (1622-1700), 1971; vol. I/2 (1622-1700), 1971; vol. II (1700-1815), 1973; vol. III/1 (1815-1972), 1975; vol. III/2 (1815-1972), 1976.

Bibliografia

A. Źródła archiwalne (Archivio Storico de Propaganda Fide)

- Fondo Acta Sacrae Congregationis, Acta (1622-1938) (311 vol.):*
Acta 1642-1643 [15], f. 256.
Acta 1660 [29], f. 260.
Acta 1729 [99], f. 99v-104.
- Fondo Scritture riferite nei Congressi (SC) seconda serie: Collegio Urbano (1677-1892) (22 vol. + 13 miscellanee):*
S.C. Collegio Urbano dall'Istituzione fino al 1677 [1], f. 126.
S.C. Collegio Urbano dall'Istituzione fino al 1677 [1], f. 213.
S.C. Collegio Urbano 1728-1733 [5], f. 52-57.
S.C. Collegio Urbano 1728-1733 [5], f.521.
S.C. Collegio Urbano 1771-1775 [9], f. 229.
- Fondo Lettere (1622-1892) (388 vol.):*
Lettere e Decreti della S. Congregazione di Propaganda Fide e Biglietti di Mons. Segretario 1835 [336], f. 731.

B. Źródła drukowane

- Andollu Z.R., 1971, *La Sagrada Congregación frente al Islam: Apostolado de la Prensa en lengua árabe*, w: SCPF, vol. I/1 (1622-1700), s. 707-731.
- Andollu Z.R., 1973, *La Sagrada Congregación y el Islam de los países de lengua árabe durante el siglo XVIII*, w: SCPF, vol. II (1700-1815), s. 535-552.
- Antonazzi G., 1971, *La Sede della Sacra Congregazione e del Collegio Urbano*, w: SCPF, vol. I/1 (1622-1700), s. 307-310.
- Chiocchetta P., 1971, *Il mondo politico e religioso all'inizio del sec. XVII*, w: SCPF, vol. I/1 (1622-1700), s. 3-15.
- Chiocchetta P., 1975, *Le vicende del secolo XIX nella prospettiva missionaria*, w: SCPF, vol. III/1 (1815-1972), s. 18-19.
- Discorso del Segretario Ingoli in materia dell'ordinar al sacerdote gl'Indiani*, 1976, w: SCPF, vol. III/2 (1815-1972), s. 677-678.
- Hanly J., 1972, *From Alexander VII to Alexander VIII (1655-1691)*, w: SCPF, vol. I/2 (1622-1700), s. 178-187.
- Henkel W., 1971, *The Polyglot Printing-office of the Congregation. The press apostolate as an important means for communicating the faith*, w: SCPF, vol. I/1 (1622-1700), s. 335-350.
- Ingoli F., 1976, *Considerazioni intorno alle provisioni necessarie per mantenimento della stamperia della Sacra Congregazione de propaganda fide*, w: SCPF, vol. III/2 (1815-1972), s. 693-694.
- Jezernik M., 1971, *Il Collegio Urbano*, w: SCPF, vol. I/1 (1622-1700), s. 465-482.
- Jezernik M., 1973, *Il Collegio Urbano*, w: SCPF, vol. II (1700-1815), s. 283-298.
- Jezernik M., 1975, *Il Pontificio Collegio Urbano de Propaganda Fide*, w: SCPF, vol. III/1 (1815-1972), s. 99-122.
- Lopetegui L., 1973, *La Sagrada Congregación en la supresión y restablecimiento de la Compañía de Jesús*, w: SCPF, vol. II (1700-1815), s. 153-179.
- Merlino A., 1975, *Il Patrimonio della Sacra Congregazione (dal sec. XIX ad oggi)*, w: SCPF, vol. III/1 (1815-1972), s. 88-92.
- Metzler J., 1971a, *La situazione della Chiesa missionaria*, w: SCPF, vol. I/1 (1622-1700), s. 15-37.
- Metzler J., 1971b, *Wegbereiter und Vorläufer der Kongregation. Vorschläge und erste Gründungsversuche einer römischen Missionszentrale*, w: SCPF, vol. I/1 (1622-1700), s. 38-77.
- Metzler J., 1971c, *Foundation of the Congregation „de Propaganda Fide“*

- by Gregory XV, w: SCPF, vol. I/1 (1622-1700), s. 80-111.
- Metzler J., 1971d, *Orientation, programme et premières décisions (1622-1649)*, w: SCPF, vol. I/1 (1622-1700), s. 146-196.
- Metzler J., 1971e, *Francesco Ingoli, der erste Sekretär der Kongregation (1578-1649)*, w: SCPF, vol. I/1 (1622-1700), s. 197-243.
- Metzler J., 1971f, *Die Kongregation in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, w: SCPF, vol. I/1 (1622-1700), s. 244-305.
- Metzler J., 1973, *Missionseminarien und Missionskollegien. Ein Plan zur Förderung des einheimischen Klerus um das Jahr 1805*, w: SCPF, vol. II (1700-1815), s. 268-282.
- Moya R., 1971, *Hacia una participación fructuosa de los religiosos en las misiones de Propaganda*, w: SCPF, vol. I/1 (1622-1700), s. 439-464.
- Müller K., 1971, *Propaganda-Kongregation und einheimischer Klerus*, w: SCPF, vol. I/1 (1622-1700), s. 538-557.
- Scalzotto B., 1976, *I Papi e la Sacra Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o "de Propaganda Fide" da Benedetto XV a Paolo VI*, w: SCPF, vol. III/2 (1815-1972), s. 269-270.
- Seumois A., 1976, *La S.C. "de Propaganda Fide" et les études missionnaires*, w: SCPF, vol. III/2 (1815-1972), s. 450-463.
- Wiltgen R.M., 1971, *Propaganda is placed in charge of the Potifical Colleges*, w: SCPF, vol. I/1 (1622-1700), s. 483-505.
- Wiltgen R.M., 1973, *Supervision of Pontifical Colleges by the Evangelization Congregation*, w: SCPF, vol. II (1700-1815), s. 236-247.